

KETRECBÁL / RÉSZLETEK

BALL IN A CAGE / EXCERPTS
BAL U KAVEZU / ODLOMCI

DUDÁS KÁROLY

Szirmai Károly irodalmi, Üzenet-, Aracs-, Magyar Örökség
és Táncsics Mihály-díjas prózaíró, publicista, szerkesztő

HOGYAN ÁCSOLJUNK KETRECET

Ketrecácsolásnál elsősorban azt kell szem előtt tartani, hogy készítendő alkalmazásunk minden tekintetben megfeleljen sajtósági körülményeinknek, a térnek és a kornak, amelyben a mulatságot rendezzük. Belvilágát feltétlenül úgy alakítsuk ki, hogy az a bennlevőkben a maximális tágasság (lásd szabadság) és otthonosság érzetét keltse, léceit azonban okvetlenül keményfából válogassuk (bükk, kőris), csak így bizakodhatunk a kedvező eredményben, csak így módon érhetjük el a kívánt hatást. A bekerülőkben igyekezzünk tudatosítani, hogy tökéletesen egyenjogú és egyenrangú résztvevői a mulatságnak, tulajdonképpen még előnyös helyzetben is vannak a kinnlevőkkel szemben, egyféle védettséget élveznek; azt kell elérnünk, hogy egy pillanatra se érezzék meg a körjük feszülő lécek keménységét. Ha kezdetben szerkezetünk működésében fennakadások mutatkoznak is, nem kell mindjárt arra gondolnunk, hogy rosszul szuperál, meg hogy használhatatlan, ellenkezőleg: feltétel nélkül hinnünk kell benne, hogy már most jó, de idővel különböző szerkezetmódosításokkal tökéletessé tudjuk tenni. A bennlevőkben pedig mindvégig táplálni kell a reményt, hogy megpróbáltatásuk báli játék, bohókás népi mulatság csupán, s belátható időn belül – legkésőbb önkéntesen vállalt vagy természetes módon bekövetkezett távozásukkor e mulatságból – véget ér. [...]

A/L

Mindez mintha nem vele történe és nem most: csak jön a tarlók és kukoricatáblák közt kacskaringózó dűlőúton, remeg körülötte a fénypáras levegő, nyikorognak a szétszáradt agyú kocsikerekek, a sátorponyváról rávigyorog a szivárványos színészmaszk, a körbeforduló küllőárnyékokban seszínű kutya trappol kilógó nyelvvel, elől a bakon az a szép színésznő elnyújtott cérnahan-gon énekel, a népdal megzavarja és még inkább bizonytalanná teszi, rég le-

ülepedett emlékrétegek pattogzanak föl benne, pelo amor Deus, todo inicia desde começo,¹ suttogja maga elé, kétoldalt poroszkáló lépések, lebbenő tarka szoknyák, mindez valami régi vonulásra emlékezteti, várja, hogy eleredjen az eső, utolérje őket most is a mindent elborító zivatar, leszakadjon az ég, tengerre változzon a világ, de rendíthetetlenül – mintha csak parancsot teljesítene – tovább szikkaszt a nap, hajszálpontosan a tarkójára süt, érleli-forralja az agyvelejét; van most bőven ideje azon elmélkedni, miképpen került újra ide a bácskai sütős mezőre, ebbe a kiégett fenekű és reménytelenül lapos tepsibe, éneklő-táncoló-gitározó gyerekemberek közé, hogyan fogadta be a Társulat, ez a különös figurákból álló falujáró karnevál, őt, az idegent, Magó Gellért hatvanesztendős dél-amerikai illetőségű brazil állampolgárt, akinek ez a kemény fedelű könyvecske itt a belső zsebében, pontosan a szíve felett a brazil útlevel, amelyről odahaza azt sulykolták bele, hogy a hazától távol megvéd minden rossztól, eltévedt golyótól, zaklatástól, de olhos abertos e ouvidos atentos por tu o abuelo, la no país distante e estrangeiro;² ahogy erre gondol, leeresztett szemhéja sötét vásznán a zászlót is látja meglobbanni: zöld mezőben a fekvő sárga háromszög, közepében tengerszín csillámlással a földgömb, negyven esztendeje ez a nemzeti lobogója, s ez is marad most már véglegesen; ó igen, a zászlók: az egyszínűek és a többszínűek, a finom selyemből varrottak és a durvább szövésűek, a címeresek és a címerüktől megfosztottak, a jelmondatokkal díszítettek, a csillagosok és a csillagtalankok, a megtépettek és az örökké frissen vasaltak, amióta az eszét tudja, belelobognak az életébe.

Amerre eljöttek, mindenütt földből kimeredező tanyaromok, repedezett bőrű fehér falak a végtelen kékségben, bevert ablakú iskolaépület maradványai a szántóföld-tengerben, pois, tamben, en este modo,³ mondja félhangosan s összerezzzen, még majd magában beszélő vén szarosnak nézik ezek a gyerekek, szerencsére senki sem vette észre a motyogását, a falak tövét körös-körül fölverte a gaz, az egykori gyümölcsfák sehol, csupán néhány sárgaságban szenvedő fiatal akác, hiányos fürtű bodzabokor, az ott jobb kéz felől lehetett a Kancsal-tanya, mögötte a Berec-tanya, Mészáros Gáspár tanyája, mi van most Kancsal Jóskával, Berec Vilmossal, Mészáros Gáspárral és a többiekkel?; behunyja a szemét, de így a Passo Fundo környéki síkságot látja, a vörössárga laposban hosszan elnyúló kukoricatáblákat és a magasba kapaszkodó cukornádültetvényeket, amelyek tövét az Uruguay-folyó nagy kiterjedésű csatornarendszere öntözgeti, az itteni Brazília tanyaromjait, ezt a

¹ Szent Isten, minden kezdődik előlről.

² Vigyáz majd rád, nagypapa, abban a messzi, idegen országban.

³ Így valahogy vagyok én is.

tájat már csupán nyitott szemmel képes látni, pedig az óceánon való átkelése után majd egy évtizedig ébren és álmában, józanon-részegen ezeket a hullámos hátú szántóföldeket látta, más semmit; közben hogy nevetettek rajta a falubeliek, sajnálkozhatott a rokonság, amikor első leveleinek kézhezvétele után arról értesültek, hogy ő, Magó Gellért, aki átkelt a nagyvízen, hogy erről az örökké ragacsos, örökké porszagú vidékről eljusson álmai tájára, az igazi Brazíliába, ahova öt éves kora óta szünet nélkül kíváncszott, a kakaó, a kávé, a gyapot, a végenincs őserdők és a nagy folyók országába, végül is peón lett, cabocló, ugyanolyan megvetett földtúró – harmadrangú ember –, mint az apja, a nagypapa, a dédapja és bizonyosan minden elődje, hogy röhögtek rajta, amikor arról tájékoztatta őket, hogy a kivételesen mostoha időjárás ellenére közepesen termett a kukorica, nem bújhatsz ki a bőrödből fiam, írta nehezen olvasható görbe betűivel egyetlen levelében az apja, mert a levélírás az anyja dolga volt, a Sors és a Körülmények mindég gondoskodnak róla, hogy mink megmaradjunk annak, amik kezdettől fogva vagyunk akár Itthon, akár a Nagyvízen túnan, hát ha később még azt is megírta volna haza, hogy az oda-utazását leszámítva többé nem látta a tengert, pedig mindössze háromszáz kilométerre esik a farmjuktól, de ő a nagyvíztől a két hónapos hajóút során alaposan megcsömörlött. Még jó, hogy idefelé már repülőgépen jöhetett, igaz, a repülést sem valami jól viseli el a gyomra, de a két napot mégiscsak könnyebb átvészeln, mint a két hónapot, végső soron baj nélkül tette meg a sok ezer kilométert, csupán itt Topolyán ment el a menetrendben föltüntetettnél tíz perccel korábban a Becsére tartó busz, úgy látszik, az ilyesmihez majd hozzá kell szoknia, mi nekem tizenöt kilométeres gyaloglás, gondolta, s tétovázás nélkül nekiment az országútnak; négy vagy öt kilométer után érte utol a cifra karaván, először azt hitte, vándorcigányok, nézd, ezek még mindig nem fáradtak bele az örökös vándorlásba, az új rend sem volt képes őket egészen helyhez kötni, az indiánokra gondolt hirtelen, hitetlenkedve a fejét csóválta, ekkor vette észre a sátoros kocsi oldalán a szélesen vigyorgó maszkot, vándorszínészek, kapott észbe, de hát ez még nagyobb képtelenség, vándorszínészek most, a huszadik század vége felé, Európa kellős közepén, de ekkorra már a Társulat tagjai körülvették, lármásan érdeklődtek úti célja felől, ölelgették és a vállát kezdték veregetni, amikor meghallották, milyen nagy útról érkezett; így került közéjük, s tett velük néhány napos vargabetűt a környékbeli falvak felé, a dolgától igazán megtehetette, hiszen a két hetet, amennyire visszajött, teljes egészében arra szánta, hogy még egyszer szétnézzen az egykori helyszíneken – minden bizonnyal ez lesz az utolsó itteni széttekintése –, találkozzon néhány ismerőssel, ha ugyan még megismer valakit, s lesz olyan, aki őt megismeri.

Vége szakad a dűlőútnak, ez már a falu, mindjárt ráfordulnak az aszfaltos útra, szembekerülnek a messziről idekéklő helységnevjelző táblával, bárhogy

is próbálja legyűrni meghatottságát, nem sikerül neki, könnybe lábad a szeme, s beúsznak elébe libasorban a betűk, mint egykor a hószín ludak a Csík-ér vizében: BRAZILIJA; a Társulat rázendít a dalra, szól a gitár, bufog a dob, de mindezt éppen csak hallja, a fehér házfalakat nézi, az ablakokat, a léckapukat, a kéményeket, az akácfákat, majd elnyeli őket a szemével, negyven év, gondolja, úristen, mekkora idő, de ez a legszélső ház, mintha akkor is ugyanígy állt volna, s a Csárda is, csupán a teteje lett cserepes és a cégtáblát cserélték ki a bejárat fölött: Gostiona Beograd, most jut eszébe a fényképezőgépe, ideges ujjakkal keresi elő a vállára vetett fekete bőrtáskából, némi tétovázás után a széles látszögű lencsét szereli föl, kilép oldalt, s befogja a keretbe az egész falut.

Amíg a Társulat dallal-táncsal hírt ad magáról a brazillósiaknak, utcáról utcára járva igyekszik minél jobb benyomást kelteni, nehogy estére üresen maradjon a manilamadzaggal elkerített, disznószaros színpad körüli nézőtér, nehogy üresen maradjanak a kalapok, a cilinderek, a micisapkák, tízdinárosok, húszdinárosok, ötvendinárosok, százdinárosok nélkül, mert akkor a gyomruk is üresen marad, ő előresiet, beül a kocsmába, mert a fotós táskájában tartott laposüveget már réges-rég kiszikkasztotta a hőség, jó erős házi pálinkát rendel, csak bolti van, mondja mogorván a pincérnő, házit szigorúan tilos tartanunk, akkor hát legyen bolti, jöhet, megtölteti vele a laposüveget is; apró kortyokban nyeli az italt, próbálja fölidézni az egykori ízeletet, de csak a sárga színű gyenge lé büdösségével szalad tele az orra. Lopva körülkémlel, hátha fölismer valakit a régiek közül, de mindössze a kockás terítés sarokasztalnál sörözik három farmernadrágos legény, a pincérnő ismeretlen, fáradt arcú asszony, a biliárdozók már valamivel több figyelmet érdemelnek, három harminc és negyven év közötti fiatalember, nagy szakértelemmel lökögetik a csontgolyókat, majdnem teljesen némán, csupán a kezük és a tekintetük dolgozik, de hát végső soron velük sem menne sokra: legfeljebb éppen hogy megszülettek, amikor ő kivándorolt. Még egy pálinkát rendel, s amikor a pincérnő kihozza, akkor döbben rá, hogy az előbb is decis poharat tett elébe, majdnem színültig tele, jóleső érzéssel nyugtázza, errefelé változatlanul rendesek az emberek, kellemes bágyadtság árad szét a tagjaiban, hátradől a széken, és a feje fölül aggatott fémcsillogású képeket kezdi vizsgálgatni: a meztelen s jócskán légszarus égő fényénél szinte szikráznak a fölborzolt madártollak, a bársonyos ördöglepkeszárnyak, az akácfák törzse is zsibog, nézze csak őket, ezeken a festményeken igazán van mit nézni, az egyik biliárdozó közelebb jön, alig észrevehetően akadozik a hangja, s parányit mintha a léptei is bizonytalanok volnának, krétázott hegyű dákójával sorra kopogtatja a képek felületét, esztergaforgácsból vannak, uram vagy elvtársam, a legjobb minőségű esztergaforgácsból, és ahogy ez meg van csinálva, az külön mese, szorult ebbe a mi népünkbe tehetség, az úristen se tudja kiverni belőle, pedig próbálgatja mind

a két kezével; áthozza sörét a biliárdasztal széléről, tiltakozó társait egyetlen mozdulattal leinti, ti csak lökjetek nélkülem, az én nevem mellé íratok egy nagy nullát, vegyétek úgy, hogy telibe találtam a hitlert, mert most én ezzel az idegen úriemberrel fogok diskurálni, lezökken, súlya alatt megreccsen a szék, ez a hang, ezek a mozdulatok mintha emlékeztetnék valakire, duzzadó izmú karján tetovált vasmacska, igazán ne haragudjon, uram vagy elvtársam, hogy idepofátlankodtam, de nekem most okvetlenül beszélgetnem kell valakivel, máskülönben megbolondulnék, mi itt már lassacskán leszokunk a beszédről, vagy dolgozunk vagy pedig a találatokat számolgatjuk, egyikhez se kell sok beszéd, a söröket az Ilonkára bizzuk, számolja ő, Ilonka, nekem még hozzon egy sört és természetesen italt az idegen úriembernek; most tiltakoznia kellene, hogy dehogy is idegen úriember ő, de hallgat, mert volna-e értelme a tiltakozásának, volna-e benne szemernyi igazság, hiszen olyan messziről jött, mint még előtte senki erre a tájra, messzebből, mint egykor a honfoglalók, körülfolylja lassan, maga alá gyűri a csontgolyók monoton csattogása; az esztergaforgácsnál hagytuk abba, a cimborám hordja haza táskája fenekén a gyárból, itthon aztán megalkotja belőle ezeket a hét nyelven beszélő festményeket, Németországban leste el a furfangját, amikor kint dolgoztunk, a csodájukra járnak ezeknek a festményeknek, kettőt már meg is vásároltak belőlük a városiak, darabját kétszázezer régi dinárért, szorult ebbe a mi népünkbe tehetőség, meg aztán mindenféle marhaságot ki kell a magunkfajtának fundálnia, ha rendesebben akar élni, no egészségünkre; egészségünkre, fenéig üríti a poharát, Ilonka, lesz szíves egy túrát, ezt talán még mindig így mondják magyarul, gondolja, egy túrát, úristen, még majd itthon felejttem el az anyanyelvemet; túllruhás kislány jön elő a söntés mögül, hétéves forma, összeszedi az üres poharakat, üvegeket, önkéntelenül követi a tekintetével, amikor újból eltűnik a söntés mögött, a kocsmá központi helyét elfoglaló biliárdasztalt kezdi tanulmányozni, ismét csak jó irányba figyel, uram vagy elvtársam, idegen létére kiváló a megfigyelőképessége, hiszen ebben a kocsmában az esztergaforgácsból készült festményeket leszámítva a biliárdasztal az egyetlen darab, amit igazán érdemes figyelemre méltatni, nem kell felállnia, prímán idelátszik minden, ami bennünket érdekelhet: elsősorban persze az, hogy istentelenül jó öreg jószág, csak rá kell néznie faragott lábaira, fényesre koptatott oldalára, színehagyott posztójára, a posztóját figyelje meg jól, uram vagy elvtársam, mert ennek a biliárdasztalnak a posztója a lelke: valamikor, ugye, élénkzöld volt, mint minden rendes biliárdasztal-posztó, bolyhos és selymes tapintású, akár a tizenégy éves lányok puncija – már megbocsásson a hasonlatért –, mostanra persze sárgásszürkére fakult, seszínűre, a rálöttyintgetett söröktől össze is ugrott, jóval kisebb lett, mint volt valamikor, az a rengeteg lyuk ott rajta sok száz cigarettaparázs-nyom, tisztára olyanok, ugye, mint a golyóütötte sebek?,

a világosbarna foltok sörfoltok, hányszor leokádtuk mi magunk, uram vagy elvtársam, hányszor leokádták más falubeliek, messziről idetévedt idegenek, még olyan is akadt, aki hatalmasat a közepére szart, cégtáblák cserélődtek fölötte, jöttek-mentek a tulajdonosok, de ez az asztal csodák csodájára itt maradt, és talán itt is marad még egy jó ideig, és nekünk nem kell rá más posztó, mert azon már nem is esne jól a játék, fölötte múlik el szépen észrevétlenül az életünk, hát egészségünkre.

Elnéhezül a feje, túl sokat lehetett a tűző napon, mert az képtelenség, hogy a pálinka ártott meg neki, nem szokott sohasem, vagy ha most mégis, akkor öregszel, jó farmer, hátrább az agarakkal, nagy itt a füst, és ez az állandó csattogás, a nyitott ablakon behallatszik a Társulat közönségszalagató zenébonája, ideje csatlakozni hozzájuk, engedje meg, hogy most én kérdezzek, tud-e valamit Torma Bálintról, Nagy Vincéről, Lajkó Illésről vagy Kelemen Franciskáról?, beszélgetőtársa fürkészve néz rá, nem tudja elrejtteni a meglepetését, akkor hát maga mégis ismerős errefelé, vagyis hát mégsem ismerős, hiszen Torma Bálint réges-rég meghalt, Nagy Vince most fekszik kiterítve, ha nagyon iparkodik, Lajkó Illést és Kelemen Franciskát még megtalálja; a Társulat már a kocsmá előtt vonul, a farmernadrágos legények derékig kihajolnak az ablakon, csak húsos hátsó felük látszik, itt a Társulat, megjött a Társulat!, a Társulat minden gondot feledtet, a Társulat megríkat és megnevettet, a közönségszalagató dalba többször beleordítanak a ponyvásszekér elé fogott szamarak, a legények röhögnek, cirkuszosok vagy medvetáncoltatók, mondja az egyik, medvetáncoltatók lehetnek, mondja a másik, csak azok szoktak erre mifelénk járni, nézzük meg őket közelebről, én ugyan nem megyek ki, még majd nekem ugrik a medve, a csontgolyók változatlan keménységgel csattognak, a biliárdozók ügyet sem vetnek a Társulatra; fizet, elnehezülő lábbal indulna kifelé, amikor a söntés mélyéről újra előjön a tüllruhás kislány, végigmegy a termen, lassan és olyan könnyedén, mintha csak lebegne, lebeg is talán, akárha balett-táncosnőt látna lassított filmfelvételen, nem akar hinni a szemének, mert a kislány sorra fölhajtogatja a maradék sört az üvegekből, könnyű léptekkel a biliárdasztalhoz libeg, kiveszi a dákót előbbi beszélgetőtársa kezéből – s az meglepő módon szó nélkül átengedi neki –, a kislány alig ér föl az asztal széléig, de begyakorlott mozdulatokkal krétáz, nagy szakértelemmel csúsztatja végig a botot csontos kis mutatóujján, becsípi a szemét, céloz és lök, lökései, amíg csak az utolsó csontgolyó is el nem tűnik az asztal gyomrában, hajszálpontosak.

Előtte halad a Társulat tarka és zajos karavánja, énekszó, zeneszó, lábdobogás hasogatja föl a csend és a mozdulatlanság burkát, szoknyák lebbenése, ingujjak suhogása, a nagykapuk mögül sűrűsödő kutyaugatás, az udvarok mélyéről

a fölriasztott jószág zaja, tenyérszárnyait elhúzódnak a függönyök, ujjnyit megnyílnak a kiskapuk, egy helyen gyermekarcok a kerítésrésben, itt a Társulat, megjött a Társulat!, sötétedés után minden épkézláb brazíliai polgárt odavárunk az egykori iskola gyepére, mindenki jöjjön, aki jól akar szórakozni, aki okoskodni is akar, előbb persze végezzenek el a ház körül, mi türelmesen várunk, de aztán igyekezzenek, széket, hokedlit, sámlit is hozhatnak magukkal, és természetesen rengeteg pénzt, itt a Társulat, megjött a Társulat!; mennyire irigylő ezeket a fiatal embereket, a hitüket, az akaraterijüket, azt az eltökéltséget, amellyel nekivágtak a háromszáz kilométer hosszú ismeretlennek, s mindezért kedveli is őket, hiszen cselekedeteikben egykori önmagára ismer, óceánon is átgázoló önmagára, milyen szánalmasan összeaszalodott benne mostanra az a csillapíthatatlannak hitt vágyakozás; az Isten se törődött eddig ezekkel a tanyára szakadt emberekkel, ömlött a szó a legbeszédesebb színészből, aki összefogni látszott a Társulatot, s aki nyilván – erre meg mert volna esküdni – maga is erről az ágrólszakadt vidékről való, mert ugye minek ezeknek színház, minek ezeknek zene, minek ezeknek szépség, dolgozzanak, amíg futja az erejükből, úgymint csak arra való, aztán forduljanak föl, lehetőleg minden komplikáció nélkül, helyükbe lépnek majd a gyerekeik, mert természetesen ők is csak arra való, és ez így folytatódik az idők végezetéig, hát mi majd igazítunk valamiképp a dolgokon, kihozzuk ide a színházat, kihozzuk ide a zenét, kihozzuk a szépséget, jövünk mindaddig, amíg erő lesz a lábunkban, vér a pöcsünkben, és amíg csak hagyják, a Társulat minden gondot feledtet, a Társulat megríkat és megnevetet, sötétedés után minden épkézláb brazíliai polgárt odavárunk az egykori iskola gyepére, bemutatásra kerül egy emelkedett stílusú mesejáték, előadják a Társulat színészei, ígérjük, hogy mindenki megkapja a kedvére való szórakozást, lesznek majd csodák, királyok, katonák, lesz pompa és lesz nyomorúság, lesznek okosságok és butaságok, lesz majomország, lesz majd aki hőseiben magára talál; a közönségcsalogató hangjaiba mintha oda nem illő zajok vegyülnének, elnyújtott, panaszos kántálás, uramisten, de ismerős ének, és milyen közelről hallatszik egyszerre, de közelről: egész marad majd nélkülem ez a széles világ válásomat nem érzi csak e síró család jöttünk messze földről víg komédiások nemes portékánk szolgálja okulástok épületekre lészen amit láttok, bufog a dob, peng a gitár, de hirtelen mintha húrja szakadna, egy embernek halála olyan kicsi eset hogy nem is veszik észre a boldog emberek pedig egy egész világ dült össze e napon holtig tart ez a bánat kedves családomon a nap fénye sötétebb s hidegebb lesz a nyár idegen a ház mert nincs a gondos atya már, egyetlen ló húzza a halottaskocsit, bicegő kivénhedt jószág, minden második lépésnél nagyot bólint, molyrágta, szürkévé enyhült gyászleplenek rojtjairól régen lekopott az ezüstözés, akárcsak a halottaskocsi lecsonkolt szárnyú, agyonrepedezett angya-

lairól, amelyek mögött mindössze három csörgős levelű tartósított koszorú himbálózik, az egyik minduntalan hozzáverődik a bakon ülő sírásó könyökéhez, a koporsó mögött az ijedt ábrázatú pap, a kántor, a bőrükbe alig férő ministránsgyerekek, a következő sorokban bizonyára a hozzátartozók, feltűnő módon senki sem zokog, nincs sírás, jajveszékélés, egyedül az a meglepően karcsú, formás asszony törölgeti minduntalan a szemét, és az a szigorú arcú férfi itt a menet elején, hol is?, honnan is?, meglehetősen népes a gyászmenet, túlnyomórészt idősebb emberek: fekete ruhás, fehér inges férfiak, akárcsak az ingük, úgy világít a fejük, még néhány év, és hozzájuk fehérredék én is, a nagy meleg ellenére mindegyik ott szorongatja kalapját, mint valami védőpajzsot – pajzsot ki ellen, mi ellen? –, az asszonyok valamennyien fejkendőben, milyen egyformává teszi őket ez az arcukat befogó szigorú keret, jönnek előre rövidere fogott, lassú léptekkel, megállíthatatlanul, a színészek már egészen lecsendesedtek, ponyvásszekerükkel az út menti sekély árokba húzódva adnak helyet a másik szekérnek, amelynek a világ összes országútján elsőbbségi joga van minden más járművel szemben; szinte hihetetlen, hogy ezek még mindig így temetnek, gondolja, s eszébe jut a fényképezőgépe, gyászszertartás ide, gyászszertartás oda, óvatosan föllép egy földkúpra, sorra szedi az arccokat a halottas menetből, rákattint néhányszor az árokba szorult vándorszínészekre is; ahogy magasabbra billenti az objektívet, a homályos négyzetbe bejön a halottaskocsi, ráösszpontosít a koporsóra, kiélesíti a képet, megjelennek a műanyag betűk: Nagy Vince élt 85 évet, nem nyomja le a gombot, csak néz bele a parányi ablakba rezzenéstelen tekintettel, még akkor is, amikor abból már rég kigördült a koporsó.

A hajnali szürkületből oszloponként bontakozik ki a hegyes tetejű kastély, a kastély fáit még vagy már nem látni pontosan, az alacsony cselédházak közötti mozgolódást viszont aprólékosan érzékeli: a férfiak a lovakat fogják be, meg-megcsörren a zabla, koppan a hámfá vége, ahogy a kocsirúdhoz ütődik, dobbantanak néha, föl-fölhorkannak a lovak, mintha csak éreznék, hogy ezúttal nem mindennapi útra szerszámazzák fel őket, iparkodjunk, emberek, kiabálja Nagy Vince, iparkodjunk, az asszonyok zsákban, összekötözött lópokrócokban, karkosarakban hordják ki a ház elé holmijukat, az a vékonyka ott az anyja, a legfürgébb most is, akárcsak kukoricakapálás és krumpliszedés idején kint a földön, mint a fíngláng, pontosan olyan, szokta róla mondani az apja, kapkod, hogy minél gyorsabban forduljon, pedig odabent már alig-alig maradt kihoznivaló, amit érdemes volna magukkal vinni, seszínű kutya rohángál a lábak között, a Morzsi, kész csoda, hogy keresztül nem esnek rajta, mindezt a kavargást csak elmosódva látja a bemeszelt ablaküvegen keresztül, akárcsak azt, hogy a férfiak nyakig begombolt fehér ingben és vasárnapi kalapban vannak, az asszonyok fekete ünneplő ruhában, fekete fejkendővel kerete-

zett, tisztára mosott arccal, mintha lakodalomba vagy temetésre készülnének. Akkor hát elérkezett az idő, hogy útra keljünk, gondolja, hogy nekimenjünk a nagyvíznek, amiről az emberek még a télen elkezdtek puszogni, ahogy ráérő idejükben körülülték a kemencét, köhöggető dohányfüstbe borítva a szobát, többnyire Nagy Vince vitte a szót, nem élet ez így tovább, emberek, örökké a más keze-lába lenni, a többiek hümmögtek, bólogattak, magyar ember mindig a más keze-lába volt, dörmögte közbe csendesen az apja, és most már az is marad, de hát nem muszáj, hogy az maradjon, össze kell csomagolni, el kell menni innen, erről a vidékről, át kell menni a nagyvízen, Amerikában megbecsülik a dolgozó embert, ott saját földed, saját házad lehet, jaj, az rettentő messze van; egészen a falig húzódott a kuckóban, a jó langyos falnak szorította a hátát, legszívesebben belebújt volna, nehogy az emberek észrevegyék, mert az ilyesmi nem gyerek fülének való beszéd, nem a gyerekek meg az asszonyok dolga, az apja már lódítaná is kifelé a hideg konyhába, az anyja nagy mosogatóvájdlingja mellé, vagy egyenest a huzatos gangra, ahova behordja a havat a szél, s ahonnan a fehér lepedővel letakart üres kastélyparkra látni, amelyet magas tuskédrót választ el a cselédházak szűk portáitól, miért zárhatták el őelőlük kerítéssel a parkot, hiszen a drótszemeken át igen jól látni, hogy csupán fák vannak ott, és különféle formájú bokrok, nincsen semmi őriznivaló, fúrta magát bele a falba, nyelte a sűrűsödő dohányfüstöt, s amikor meggyújtották a petróleumlámpát és táncolni, nőni-kisebbedni kezdtek az árnyékok a szemközti falon, a gerendabordás mennyezetén, puhán, csendesen, akár a kinti hóesés, ráereszkedett az álom: lába előtt rettentő nagy víz, ilyent még sohasem látott, ez nem a Csík-ér áradások idején tóvá szélesedő vize, körötte sehol a nádas, a nyárfák meg a lehajló fűzfaágak, csak víz, ameddig ellát, habzik, hullámozik, sistereg, kioldja bőszárú gatyáját, ledobja magáról foltos ingét is, gázolna bele a szélébe, de az elhúzódik előle, hiába próbál belelépni, és ő nem tágít, megy előre, üldözi szűkölő makacssággal, végtére megadja magát a víz, gyűrött köpönyegként kerül a talpa alá, simogatja langyos cirógatással, belegázol térdig, derékig, egyre távolabb kerül a parttól, már válláig ér a víz, ekkor jut eszébe, hogy hiszen ő nem is tud úszni, fordulna vissza, de már késő, lába alatt nincs szilárd talaj, összecsapnak fölötte a hullámok, szájába víz csorog, de hát miért van sós íze ennek a víznek?, kiáltani akar, amikor közvetlen közelében észreveszi Engelmann tekintetes kisasszonyt, hófehérre festett nádfonatú székben ül, ugyanúgy, ahogy a kastély teraszán szokott üldögélni, kezében csontnyelű, virágos napernyő, a hatalmas szék könnyedén hintázik a hullámokon, a tekintetes kisasszony mosolyog, szép fogai szikráznak a napsütésben, kicsi Magó Gellért, ülj ide mellém, felé nyújtja a kezét, s mint a tollpihét, olyan könnyen emeli ki a hullámokból; vagy talán ezt nem is akkor álmodta, hanem előbb vagy éppen jóval később, mert akkor a Nagy Vince

hangját hallotta egész idő alatt: a faluban kidobolták, hogy mehet, aki akar, a nagyvízen túl hiány mutatkozik a dolgos kézben, engedélyt, útipapírt, mindent megkaphatunk, én csak azt mondom, gondoljuk meg jól, ez ismét az apja csendes, lassú hömpölygésű hangja, mert a nagylapason túl földet oszt a község, igaz, mindössze másfél kvadrátot, de ráfér a házam, nem azért locsoltam verejtékemmel a tekintetes úr földjét, véremmel meg a messzi talján földet, hogy most ilyen könnyen szabaduljon meg a király és a tekintetes úr tőlem; már csak az aranykeretes szentképet kell leakasztani az összerepedezett fehér falról, a szentképet, amelynek a legapróbb részletét is pontosan ismeri, ez volt a legelső tárgy az alacsony szobában, amely tartósan lekötötte a figyelmét, az ismeretlen, fura alakú fekete fákkal benőtt halom tetején bíborvörös köpönyegben térdel az Úrjézus, akihez esténként imádkoznia kellett a miatyánkot és az estéli imádságot, később pedig már a hiszekegyet és az úrangyalát is, amelyeket az anyja kegyetlen szívóssággal sulykolt bele, ez lesz az útravalód, egyetlen reménységed, hátha meghallgat az Úrjézus, és kihúzza a szegénységből, szegényember gyereke számára nem létezik más reménység, megtanulod őket, még ha belepusztulsz is, és ő összekulcsolt kézzel csak sorolta engedelmesen az értelem nélküli való szavakat, hiszekegyistenben mindenható atyában mennyneké földnek teremtőjében és a jézus krisztusban öngyszülött fiában ami urunk bankifogantatottszentlélektől születékszűzmáriától kínzatképponcius pilátus alatt megfeszítették meghaltéssel emették harmadnapra halottaiból föltámadta fölménamennyekbe ott ül az atyaisten jobbafelől onnan léssen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat, nem mert közben a holdfényben fürdő dombon térdelő emberalakra tekinteni, pedig annak az anyja szavai szerint jóság ragyogta be az arcát, de aki élettelen üres tekintetével, ritkás szakállával és hosszú hajával őt arra a szigorú idegen úrra emlékeztette, aki az Engelmann tekintetesékhez szokott fekete hintón kilátogatni a városból, s akitől ő mindig messzire futott, csupán a szentkép aljába tűzött fényképet szerette hosszan és félelem nélkül elnézegetni, az apja kicsipkézett szélű katonaképet, amelyen bokáig érő köpönyegben, kezében földre támasztott szuronyos puskával áll az apja, a köpönyeg gombjain és a szurony élén csillog a napfény; már csak a szentképet kell pokrócba csavarva a kocsira tenni, és aztán nincs ami tovább tartóztassa őket, indulhatnak.

Úgy távolodik a halottaskocsi Nagy Vincével, mint ahogy a megpakolt parasztszekerek távolodtak akkor a kastélytól és a cselédházaktól: a visszatérés minden reménye nélkül, csak akkor Nagy Vince ült a legelső kocsi bakján, tartotta erős és biztos kézzel a gyeplőszárat, most pedig hátra került a felkorszorított saroglyába, mindjárt a mögötte haladó kocsin ült az apja, bajszosan, délcegen, fiatalon, ő a cimborájánál jóval hamarabb került végérvényesen a saroglyába, több mint tíz éve már, hogy a szíve fölmondta a szolgálatot, a

mezőn halt meg, kukoricaszedés közben – talpon állva –, legalábbis ezt írta később az anyja, mire a távirat megérkezett a farmra, már három napja halott volt, a sötét bőrű postás vigyorogva nyújtotta oda neki, firma aqui, senhor Magó, por certo um bem novo de ultramar,⁴ s már pattant is föl a motorbiciklijére, ő meg csak állt ott a kongón üres tanyaudvaron, a hatalmas kőház előtt, kezében a háromnapos jajkiáltással, amely mostanra értelmét veszítette, kisfijam, eedspaad meghalt, siess haza, most már siethet, nem segít rajta a leggyorsabb röptű sugárhajtású gép sem, az óceánon túl szigorú törvények vannak, a halottat legkésőbb harmadnapra földbe kell tenni, most már hiába menne, vagy mindennek ellenére induljon neki mégis az útnak?, nem könnyű a döntés, hacsak az embert nem megvadult lovak ragadják magukkal, mint borotvaél, hasított bele az apja réges-rég elmondott története, amely azóta egyetlenegyszer sem bukkant föl az emlékezés tejsűrű ködéből, de amely most olyan tisztán és hatalmasan jelent meg előtte, hogy kis híján a földre roskasztotta: ott álltunk kettős harapófóga fogva, reménytelen volt a kitörés, a lovak idegesen nyerítettek és ágaskodtak, mi maroknyian pedig, akik alól már korábban kilőtték a lovakat, mindenre elszánva raktuk föl puskáinkra a szuronyt, a harapófóga egyre jobban becsípett bennünket, már hallottuk az idegen nyelvű kiáltásokat, már a lélegzésüket is hallottuk, belenézhattünk a szemükbe, ekkor a hadnagyunk váratlanul visszavonulást fújatott, harsogott a trombita, mi pedig zavarodottan tekingettünk egymásra, mert mögöttünk feneketlen mocsár terült el, aztán amikor a lovasok megfordultak, fölhangzott a trombita rohamba vivő hangja, ilyen lesz majd az utolsó ítélet napján is, ennyire fültépő és kibírhatatlan, ettől a hangtól a lovak megbolondultak, szinte egyszerre fölágaskodtak, aztán visszarathatatlanul belevítették a huszár század maradványát a feneketlen mocsárba, mi, lovait vesztett gyaloghuszárok pedig csak álltunk ott földbe gyökerezett lábbal, megdermedve, a legkisebb ellenállás nélkül hagytuk, hogy elszedjék tőlünk a fegyvereinket, jómagam talán arra gondoltam közben, hogy Magyar Istvánnak hívták a fiatal hadnagyot, a földink volt, rendes bácskai gyerek; végül is mindent mérlegelve úgy döntött, hogy nem indul haza, hiszen teljesen értelmetlen lenne az utazása, majd egyszer később, ha lehiggad valamelyest, s megnyugszik az anyja is, majd egy későbbi időpontban; bement a kőházba, amelynek eltűzött méreteit és rapancsos terméskőkockáit már sohasem fogja megszokni, előkereste az apja katonaképét, azt nézte merev tekintettel még akkor is, amikor késő délután a városból hazaért a felesége, s megkérdezte tőle: porquê non almoçavas preparavo o almoço fogão,⁵ összerendezt, hirtelen erős szívdobogást kapott, s jó ideig nem tudta, hol van.

⁴ Itt írja alá, Magó úr, biztos valami jó hír az óceánon túlról.

⁵ Miért nem ebédeltél, hiszen én odakészítettem a tűzhelyre az ételt.

Ahogy a szekerek zörögve-nyikorogva távolodtak a hajnali szürkületből elősötétlő kastélytól és a mind jobban összezsugorodó cselédházaktól, a ládák és a karkosarak közötti résen még egyszer hátratekintett, úgy látta, erősen megpirosodott az ég, nemsokára vérvörösén előbújik a megduzzadt napkorong is, de ekkor már a leghátsó kocsin kiabált valaki, nézzétek, ég a kastély, látni lehetett az ég alját nyaldosó lángnyelveket, az alacsonyan guruló füstgomolyagot, valaki gyújtogatott, mondta elől az apja, mi értelme ennek, még majd utánunk jönnek, és visszavisznek bennünket, ő pedig borzongva humta be a szemét, s látta elégni a hófehér nádfonatú széket, Engelmann kisasszony virágos napernyőjét, lángba borulni a csodálatos mintájú nehéz függönyöket, nem tudta fölfogni, miért kell ennek a sok szépnek elégnie, porrá és semmivé válnia, nem a kastély ég, kiabálta a mögöttük haladó kocsin Torma János, fönt imbolygott a csomagok tetején, és kalapjával csapkodta a térdét, fröcskölt a nyála, úgy nevetett, s ettől ő még jobban kezdett félni tőle, mint ez ideig, most már végképp elhitte róla, hogy megbolondult a háborúban, ne féljétek, emberek, nem a kastélyt gyújtottam föl, csak a saját nyomorúságomat, ha porrig nem ég, ott Brazíliában is holtig érezném a szagát, és egyre csapkodta a térdét a megvilágosodó reggelben, mintha a nyomorúságot tűzzel el lehetne pusztítani, mondta kedvetlenül az apja, s a gyeplőszárral a ló csontos hátára csapott.

Úgy diktálná most a becsület, hogy a halottas menethez csatlakozzon, ha jól kilépné, még a temető előtt utolérhetné, de egyre halogatja az indulást, a fényképezőgéppel bajlódik, az árokból kikecmergő színészekkel társalog, segít kitolni az elakadt ponyvásszekeret, milyen lassan múlik az idő, ott volna a helye a menetben, Nagy Vince mögött, de akkor magyarázkodnia kellene a hozzátartozók előtt, hogy tulajdonképpen kicsoda is ő, mi keresnivalója ebben a hollófekete vonulásban, kifakult szafariingben, farmernadrágban, szürke szőröcsomókkal borított idegen arccal, elviselni a megrökönyödött és szemrehányó kiáltásokat, hát te vagy az, végtére mégis hazajöttél, osztozni akarsz a gyászunkban?, ott állna a nyitott sír előtt, hallgatná a kántor elnyújtott énekét, menjbetheátkoporsódbagyarlótesthajlékodbahiggyedhogyyottannemma radszbizonyáraföltámadsz, a pap idegenül csengő szavait, rekviemeternamdo naeidominerekvieszkatinpace, úristen, Brazíliában egyetlenegyszer sem volt temetésen, utoljára itt, ebben a temetőben, amikor egyik nagynénjét temették, és mégis, hogy megragadtak benne a szavak, az ének lejtése, a zokogások, aztán ott állna az apja és az anyja besüppedt sírja előtt, amelyet már régóta nem gondoz senki, korai még ez a szembesülés, nem készült föl rá, nincs hozzá bátorsága, mert gyáva voltál örök életedben, nem is gyáva: gyámoltalan, némi örömet érez, egész kis megkönnyebbülést, hogy még pontosan tisztában van a két szó jelentése közötti különbséggel, sohasem igyekezett szembe-

fordulni, örökké elodáztad a döntést, és végül minden esetben meghátráltál, ezért menekültél ki Brazíliába is: a közelítő háború elől, a könnyebbnek hitt ismeretlen felé, ezért nem jöttél haza az apád temetésére sem, majd később az anyádéra, mert féltél a nyakadba szakadó valóságtól, ábrándozni szerettél inkább mindig, ülni a napon, és ábrándozni, gyámoltalanságból szántad rá magad arra is, hogy végre hazalátogass, mert végképp ráeszméltél, hogy nem sok közöd van már ahhoz az asszonyhoz, akit a környezeted doña Mariának hív, s aki szült neked két idegen gyereket, Teresa Magót és Antôniu Magót, akik aztán megajándékoztak a még idegenebb Rosa és Maria nevű unokákkal, haza is akkor jöttél, amikor itt már senkid sincsen, csak az anyaföld; s amikor majd lejár a látogatásra szánt idő, tétovázni kezdesz, hogy elindulj-e vagy maradj itt végleg; a gyászmenet már rég kicsúszott látómezejéből, csend van körülötte, most eszmél csak rá, hogy nem hall harangszót, persze, ebben a faluban soha nem épült templom.

Reggel volt már, szikrázó reggel, mind magasabbra emelkedett a nap, a kosarak és ládák közé süppedve egyre gyakrabban kérdezgette az apjától, látszik-e már a templomtorony, mert akkor nemsokára beérnek a faluba, az apja hallgatag volt, helyette az anyja válaszolgatott fátyolos hangon, valamitől meg volt ijedve, nemsokára látszik, kisfiam, nemsokára, csak ne nyugtalankodjál, mitől lehet így megijedve az anyja?, az állomásra hajtanak majd legelőször, akik nem jönnek tovább, visszahajtják a lovakat, ők pedig vonatra ülnek, most utazik életében először vonaton, sokáig zötyög majd velünk, mondja az apja, amikor fölkészítette a nagy útra, a városban átülünk másik vonatra – várost is most lát majd először, milyen lehet a város magas házaival és kiteglázott utcáival? –, ez a vonat már sokkal gyorsabb és kényelmesebb lesz, ezen egymáshoz bújva aludni is lehet, aztán harmad- vagy negyednap odaérünk a nagyvízhez, amelynek tenger a neve, de boldog is lesz, ha megpillantja a tengert, amióta csak hallott felőle az emberektől, csak utána vágyakozik, sehol fák, tarlók, kukoricaföldek, sehol egy kastély, nádtetős cselédházak, csak a nagyvíz, belegázol majd legalább térdig, megmosdik benne, itt végül hajóra szállunk, amit nem lovak húznak, nem is síneken gurul, hanem a víz hátán úszik, csak el ne süllyedjen az a hajó, ijedezett az anyja, mert édes Istenem, akkor mi lesz mivelünk, még a sírunkra se hozhat virágot senki, dehogy süllyed az el, nyugtatgatta az apja, már mért süllyedne, majdnem két hónapig vissz bennünket a hajó, legalábbis így mondta a jegyző úr, aztán amikor megint földet ér a lábunk, az már a végállomás lesz, Brazília; édesapám, milyen lesz az a Brazília?, ott majd mi is olyan gazdagok leszünk, mint az Engelmann tekintetes úrék?, igaz, hogy ott mindennap jóllakhatunk?, az apja konokul hallgatott, az összegubancolódott hajtószárral volt elfoglalva, az anyjából kezdett el váratlanul ömleni a szó, soha nem hallotta még egy szuszra ennyit beszélni: ha az Isten is úgy

engedi, megtollasodunk, minden áldott vasárnap csirkét vágunk, azt esszük meg ebédre, nekem lesz két selyemruhám, tisztára olyan, mint az Engelmann tekintetes kisasszonynak, az egyikben templomba járok, a másikban vasárnap délutánonként kiülök a gangra sütkérezni, egészen kipirult napbarnított arca, eltűntek szeme sarkából a szarkalábak, a kis Gellért tengerészruhát kap majd, abba jár iskolába, maga meg vasárnap reggelenként fölveszi az ünneplő ruháját, átolvassa az újságot, és szivarozik közben, akárcsak a tekintetes úr, ha pedig kimegyünk a földre kávé szüretelni, szép ruhában megyünk, nem olyan rongyosban, mint otthon szoktunk, fasza tört ennek a rengeteg szépségnek, mordult közbe mérgesen az apja, azért megyünk ki, hogy dolgozzunk ott is látástul vakulásig, hogy összekaparjunk egy darabka földre- meg saját házravalót, ezért megyünk ki, nem a selyemruháért, és olyan erővel csapott a ló hátára, hogy csak úgy porzott.

Csigalassan haladtak előre a tarlók és szántások közt kanyargó dűlőúton, nyikorogtak a szétszáradt agyú kocsikerekek, kíméletlenül szikkasztott a nap, hajszálpontosan a tarkójára sütött, érlelte-forralta az agyvelejét, már nem volt kedve semmit sem kérdezni, az volt számára a legfontosabb, hogy minél jobban behúzódjon a csomagok árnyékába, de ott is kibírhatatlanul meleg volt, távoli ézengést hallott, de nem nagyon figyelt rá, el is szunnyadhatott közben, aztán már egészen közel zörgött az ég, majdnem a fejük fölött, felnézett, és körös-körül sötétben gomolygó felhőket látott, itt-ott tejfehér bodrozással, vihar lesz, mondta az apja, s ettől erős szívdobogást kapott, egyes-egyedül van otthon a sötétbe boruló szobában, mintha valaki lópokrócot akasztott volna az újságpapírral befüggönyözött ablak elé, a sűrűsödő villámlások összevisszaráncoló borotvaélként hasogatják föl a sötétséget, nagyokat dördül az ég, remeg az egész szoba, az almárium tetején csilingelni kezdenek az egymáshoz koccanó üvegpoarak, ezt az éles hangú csilingelést már sohasem fogja elfelejteni, mintha szünet nélkül sikoltozna valaki, félelmében a frissen fölmázolt földre kuporodik, a gyékénycsik pattog-perceg alatta, kint a nádtetőt tépi a szél, az ablakot suhogtatja az eső, majd kopogtatja-veri a jég, szentelt gyertyát kell ilyenkor gyújtani, ott lehet valahol a gerendán, nem mer megmozdulni, hogy székre állva fölkapaszkodjon érte, a villámfény lángba borítja az Olajfák Hegyét, a térdelő Úrjézus szigorú arcát, ilyenkor imádkozni kell, egyedül az segíthet, miatyánkkivagyamennyekbenszenteltessékmegateneved, megakad az imádkozással, mert a jégeső egyre hangosabban ropogatja az ablaküveget, Úrjézus ne hagyd, hogy édesanyámat meg édesapámat agyonverje a jégeső, recsegetve betörik az ablaküveg, ömlik a szobába a víz, csorog le a fehér falon, folyik be a gyékények alá, reszketve a bevetett ágyhoz szalad, lerángatja a lepedőt, tömi a résbe, fölnyalabolja a párnát, székre kapaszkodva gyömöszöli az ablaküregbe, így talál rá az apja meg az anyja, ahogy zokogva a csuromvíz

párnát nyalábolja; itt a zivatar, mondta az apja, Nagy Vince már a kocsiülésen állva intézkedett, nagy csontos alakja belemeredt a tájba, mint akit semmiféle vihar nem képes onnan kimozdítani, emberek, a lovakat kössétek a kocsioldalhoz, takarjátok le ponyvával, pokróccal a holmikat, az asszonyok és a gyerekek húzódjanak a szekerek alá, már itt is a szele, kiabálta valaki, erős szél söpört végig a laponson, belekapott a lovak sörényébe, megemelgette a pokrócokat, harsogtatta a kukoricaleveleket, nagy szemű eső kezdett esni, aztán jéggel tetézett felhőszakadás zúdult rájuk, a lovak idegesen toporogtak és nyerítettek, a férfiak fejükre terített zsákokkal, kabátokkal még mindig a szekerek körül sürgölődtek, pillanatok alatt lehűlt a levegő, egyszerre lúdbőröztető hideg lett, a kocsik alá is bevett a jeges eső, reszketve bújt az anyjához, és csodálkozva tapasztalta, hogy az is reszket, micsoda ítéletidő, segíts Jézusom, mert különben beleragadunk a sárba, soha nem jutunk el Brazíliába.

Amikor elvonult a zivatar, és sárosan, ázottan kimerészkedett a kocsi alól, elborzadva látta, hogy a laponban eltűntek a tarlók, a kukoricatáblák, mélybe merült az út, mindenfelé víz van, majdnem akkora víz, mint amilyenbe álmában belegázolt, a felnőttek is hitetlenkedve nézték, még a férfiak is, az asszonyok a kezüket tördelték, Jézus Mária, mekkora víz, mi lesz most velünk?, de Nagy Vince és az apja máris észbe kaptak, rendezgették a megtépázott holmit, kicsavarták az átázott pokrócokat és kabátokat, kapkodva fogták be a lovakat, addig kell kimenni innen, amíg el nem ázik a föld, most még átmehetünk a vízen, mert kemény az alja, de ha megpuhul, az isten se húz ki innen bennünket, örökre beleragadunk a sárba, és már indultak is: a lovak ágaskodva nyerítettek, nem akartak nekimenni a csillogó víztükröknek, aztán mégiscsak nekimentek, pedig nem látszott semmiféle út, térdig, majd szügyig jártak a vízben, prüszköltek, gőzöltek, habos lett a faruk, a hátuk, az oldaluk, de nekifeszülve csak mentek előre, mintha tudták volna, hogy a közepén nem lehet megállni, s mert a férfiak ordítva gyíztek és ostoroztak; a szekerek meg-megbillentek, kész csoda, hogy valamelyik föl nem fordult, hullámozott, habzott, fröcskölődött a víz, befolyt a kocsioldalakon, fölcsapódott az ülésekre, mögöttük egy asszony sikoltozni kezdett, aztán nyögni és jajgatni, valami történhetett, de ekkor már át is értek a vízen, megint láthatóvá vált a kocsiút, ami most sáros volt és csúszós, előbújtak a nedvesen csillogó tarlók, a megszaggatott levelű kukoricatáblák. Megálltak, mögöttük az asszony tovább jajgatott, ült a kocsi tetején, a hasát fogta, és egyre jajgatott, csoportosulás támadt körülötte, asszonyok szaladgáltak ide-oda, közöttük volt az anyja is, látta, hogy pokrócot teregetnek a sárba, leemelik a jajgató asszonyt, a pokrócra fektetik, hiszen ez a Lajkó Böske néni, az asszonyok körülvették, eltakarták előle, egyelőre nem mehetünk tovább, jött oda az apjához Nagy Vince, irgalmatlan a sár, a lovak kidöglöttek, Lajkó Böske se jöhet tovább

ilyen állapotban, abrakoljunk egyelőre; végső soron átkeltünk a nagyvízen, nevetett az apja, úgy is vehetjük, hogy célhoz értünk: éppen itt a nagylaposon túl osztja a község az ingyen házhelyeket, Nagy Vince ingerülten legyintett, ne bolondozz már, mert beléd vágok, az asszonyok gyűrűjéből erőteljes gyereksírás hallatszott, ki gondolta volna, magyarázta pihegve az apjának az anyja, alig látszott meg rajta, közben a nyolcadik hónapban volt, kisfiú lett, erős és egészséges, ő persze semmit sem értett az egészből, de ekkor már jött oda hozzájuk a bicegő Lajkó Péter, magasan a feje fölé tartva egy rúgkapáló, hangosan bömbölő, kisgyerek formájú valamit, a száját nem tudta befogni, úgy örült neki, mi most már megérkeztünk, nekünk ez lett a Brazília, igaz-e, kicsi Lajkó Illés?, égi jel, suttogták az asszonyok, az Isten akarata, és az embereikre meg Nagy Vincére néztek; énram ne tekingessetek, mondta Nagy Vince, engem nem bolondítotok meg, aki továbbjön, az induljon utánam, de senki nem mozdult, fölugrott az ülésre, elkeseredetten verni kezdte a lovat, de az bárhogy is erőlködött, a megüledett kocsit nem tudta kiszakítani a sárból, lófaszt égi jelek tartanak itt bennünket, szitkozódott, lófaszt égi jelek, hanem ez az istenverte sár, ez nem akar kiengedni a markából, lekuporodott a kocsija tövébe, hátát a küllőknek vetette, vállát rázni kezdte a zokogás, összegyűrt kalapjával a könnyeit törölgette – ekkor látott életében először férfiembert sírni; az asszonyok továbbra is a csecsemő körül forgolódtak, te már itt születél a vízen túnan, kicsi Lajkó Illés, mire születél vajon?, te kis ártatlan, neked tán már könnyebb életed lesz, mint nekünk többieknek, segítsen meg az Isten, a férfiak ezalatt hevesen tanakodtak, aztán Nagy Vince földhöz csapta a kalapját, hát akkor legyen minden az akaratotok szerint, tenélkületek én se mehetek sehova, idegen földön egyedül olyan az ember, mint az ördögsekér, kedvére sodorja ide-oda a szélvihar, ha elfogadjuk itt a házhelyeket, a jegyző úr elintézi, hogy visszakapjuk a vonatjegyért meg a hajójegyért kiadott pénzt, azon már hozzákezdhetünk az építéshez; a férfiak arcán megkönnyebbülés látszott, az asszonyok minden ok nélkül kuncogtak-nevetgéltek, Lajkó Péter pedig tánra perdült a rossz lábával, de gyorsan megérkeztünk, kiabálta, ez a hely lesz most már a mi Brazíliánk. 1925 nyara volt ekkor, említette jóval később az apja, talán 1925 júliusa. [...]

C/2

Kutyaugatásra riad föl, zúg a feje, erősen dobog a szíve, kinyitja a szemét, de jó ideig semmit se lát, sötét van már a szobában, aztán megjelennek előtte a zsisbogó vörös félkörök, egyre több és egyre közelebb hozzá, itt vannak megint a lópaták, válla közé húzza a fejét, próbálja minél jobban belefúrni a párnába, érzi a füledt, izzadt toll szagát, fekszik az istálló langyos szalmáján, fejénél

lovak horkannak-nyerítének, nagyokat dobbantanak, beleremeg az istálló döngölt földje, órák óta fekszik alattuk mozdulatlanul, humott szemmel, édes Jézuskám, csak most segíts meg, akkor soha többet nem leszek rossz, tudja, hogy ismerik, nem volna szabad, hogy bántsák, a ló mindig átlépi a fekvő embert, nyugtatgatta az apja is, de csurogni kezd a hátán a víz, nos, most gázolnak rám a paták, no most, csak hajnalodna már, a hajnal mindig kiszabadítja innen; öt éves lehetett ekkor, hat, attól kezdve a zsi bogó vörös lópaták; odakint a Bogár mérgesen surrogatja a kifeszített acéldrótot, élesek csörren a dróthoz verődő lánc, belereked nemsokára a hiábavaló ugatásba, akkor majd hang nélkül vakkantgat, akár a lakodalom utáni napon az ember, ha túl sokat nótázott; milyen sokan járnak ma este az utcán, persze, a komédiásokat mennek nézni, őket ugatja a kutya, valaki belerúg a kerítésbe, s ahogy a kutya dühösen fölnyüszít, úgy érzi, mindjárt eláll a szívverése.

Kitartóan rugdosták a kerítést, érezni lehetett, hogy ezek dolgavégezetlenül nem fordulnak vissza, ezek ellen hiába van bedrótozva a léckapu, Lajkó Péter, süvítette egy ismerősen rekedt hang, tudjuk, hogy itthon vagy, eresz be bennünket szépszerével, különben szétrúgjuk ezt a rohadt tákolmányt, egy puska kellene, suttogta a behúzott függöny előtt az apja, itt csak a puska segítene, de hát tudja maga, kik ezek?, kérdezte tőle elképedve, két éve sincs, hogy hazajött a frontról azzal a kellemes érzéssel, hogy a jó oldalon harcolt, végre valaki a familiából, aki a győztesek oldalán kezdte el és fejezte be a háborút, ez az érzés az idő múlásával egyre hatalmasabbra növekedett benne, a megkönnyebbülés érzése volt ez, kivált amikor az apja az ő érdemeire való tekintettel két hold földet kapott az Engelmänn-birtokból a nehezen összekapart másfél holdja mellé, ezekre lőne maga?, legszívesebben megragadta volna az apja vállát, rázta volna, amíg észhez nem tér, de nem mert mozdulni, mert odakint egyre türelmetlenebbül rugdosták a kerítést; kilesett a függönyre, két civil ruhás férfit látott a kerítés előtt, mögöttük egyenruhás milicista sétálgatott, cigarettafüstje ott maradt a nyirkos őszi levegőben, ahogy lépett, pisztolytáskája billent egyet a derekán, az egyik civil ruhásban fölismerte Bazsó Pétert, akivel együtt ment el a Petőfi brigádba, nyisd már ki, a hétszentségedet, kiabálta, erővel bajt akarsz magadnak csinálni?, a másikon városi öltözet volt, fehér ing, nyakkendő, azelőtt sohasem látta; majd én kimegyek, beszéllek velük, mondta az apjának, s indult volna az ajtó felé, de az anyja hátulról belekapaszkodott, itt érzi a lapockáján ujjainak görcsös szorítását, mintha parazsat érintettek volna hozzá, ha beengeded őket, elviszik minden kis szegénységünket, fiam, mindenünket elvisznek, és szívósan kapaszkodott a hátába, tudjátok ti tulajdonképpen, kik ezek?, akarta kérdezni, de a kintieknek ekkorra elfogyott a türelmük, nagyot reccsenve bedőlt a nemrég fölállított, tartósabbnak hitt kerítés, a három férfi teketóriázás nélkül átgázolt rajta, kemény léptekkel jöt-

tek a ház felé, Szűzanyám, elvisznek mindenünket, suttogetta az anyja, engedett ujjainak görcsös szorítása, keresztet vetett magára, s kitágult tekintettel meredt az ajtóra, egyszer már látta anyjának ezt a magatehetetlen tekintetét: fináncok jártak náluk, pálinkát kerestek, s pálinkafőző kazánt, az apja odavolt kapálni a tekintetes földjén, egyedül volt az anyjával, előadja magától, vagy én keressem elő, a kurva úristenit, ordította a finánc, de abban nem lesz köszönet, szorította az anyja kezét, érezte erősödő reszketését, ujjai, csuklójaja, egész karja átvették ezt a reszketést, hirtelen sírni kezdett, mi az úristenit bőgsz, mondta a finánc, inkább azt mondd meg, hova dugra anyád a pálinkát, de zokogva csak a fejét rázta, a finánc benyitott a tisztaszobába, neki elállt a szívverése, mert a kukoricapálinka két tízliteres fonott üvegben ott volt a geredás mennyezetig tornyozott kettős nyoszolya dunnái és párnái között, úgy túrja föl ezt az ágyat, ezt a mi szegénységünket, hogy ha nem talál benne semmit, visszacsinálja ugyanilyenre, amilyen most, különben kikaparom mind a két szemét, a finánc elbizonytalanodva nézegette a magasra tornyozott ágyat, aztán fejcsóválva elnevette magát, a kurva úristenit a fajtájának, mondta némi elismeréssel a hangjában, benyúlt az ágy alá és kihúzott onnan egy háromliteres hasas üveget, nagy szakértelemmel beleszagolt, ezt mindenesetre lefoglalom, mondta, s még egyszer elismerő pillantást vetett az ágyra, de ekkor még sem ő, sem az anyja nem éreztek megkönnyebbülést, mert a másik finánc ezalatt hátul a kertben kutatott, ahol jó mélyre el voltak ásva a rézcsövek és a kazán, csak amikor behúzták maguk mögött a napraforgószárból összekötözött kiskaput, összekapaszkodva akkor kezdtek el táncolni-ugrálni a földtornyozott ágy körül; a három férfi nem állt meg a bejárati ajtónál, hátramentek egyenest a padlásfeljáróhoz, mire ők észbe kaptak, és utánuk szaladtak, már lefelé jöttek a létrán, ezt a négy zsák kukoricát és a zsák búzát mindenesetre lefoglalom a népköztársaság nevében, mondta Bazsó Péter, nem vihetitek el, Péter, bicegett oda hozzá az apja, mit adok enni a két rossz kis malacomnak, ez már a te gondod, világosan meg lett mondva, három és fél hold után mennyit kell beadnod, te a felit sem adtad be, rejtegeted előlünk a gabonát, az ország más vidékein pedig éheznek a lakosság, de hát mink is éhezünk, Péter, kukoricadarát eszünk, ez minket nem érdekel, parancsba lett adva, hogy ennyit meg ennyit össze kell szednünk, és mink a föld alól is összeszedjük, hát nem érted meg a buta paraszt fejeddel, hogy nekünk még mindig bizonyítanunk kell, de hát tőletek kaptam a földet, mondta egyre jobban kétségbeesve az apja, ettől a rendszertől, akkor hát minek adtátok?, ha tőlünk kaptad, akkor most legalább jogosan visszük el róla a termést, az apja fölkapta a sarokba támasztott vasvillát, nem viztek ti el innen egy árva szemet sem, de nem ám, az úristeneteket, a milicista hátraugrott és kigombolta a pisztolytáskát, végső ideje volt az apja mellé lépni, menjenek innen, Péter bácsi, mondta kiszáradt

torokkal, menjenek innen, még szépen vannak; Bazsó Péter mondott valamit a városi ruhásnak, az csodálkozva végigmérte, aztán megvonta a vállát, te ebbe ne avatkozz bele, Illés, te a mi emberünk vagy, neked tudnod kellene, hogy a néphatalom parancsát gondolkodás nélkül végre kell hajtani; az apját bevitték a községházára, fölcsukták a többiek közé az iskolapadlásra, addig nem engedték le, amíg alá nem írta, hogy önként beszolgáltattja a négy zsák szemes kukoricát és a zsák búzát; bántották, apám?, kérdezte tőle, amikor öt nap múlva hazaengedték, csak a hajamat szaggatták meg, mondta nagyon csendesen, s ahogy levette berepedezett szélű báránybőr sipkáját, látni lehetett, hogy a feje tetejéről hiányzik egy maroknyi haj, majd kinől, fiam, próbálta vigasztalni, az embernek a haja nől ki legkönnyebben, később megkérdezte, amíg odavolt, lesöpörték-e náluk is a padlást, lesöpörték, apám, még a száraz egérszart is lesöpörték, és te nem csináltál semmit?, mit csinálhattam: fegyver volt náluk. [...]

Függelék

KUTYAHISTÓRIA

– Szóltál már a kutyáról a gyereknek? – kérdezte váratlanul az öregember. A férfi keze idegesen ökölbe rándult az asztal fölpattogzott lapján, ott az udvari nagy diófa alatt, aztán tehetetlenül elernyed, kinyílt.

– Az isten áldja már meg, apám – mondta fojtott türelmetlenséggel –, hagyja nyugodni azt a szerencsétlen jószágot! Föltámasztani már úgysem tudja.

– Gondoltam, hogy nem szóltál róla neki – bólogatott szemrehányóan az öregember. Az arca olyan volt, mint a napszikkasztotta, agyonbarázdált határ. – Pedig nem halogathatod a végtelenségig. Előbb vagy utóbb úgyis el kell mondanod. Ez a te kötelességed, nem az enyém.

A férfit szánalommal és tehetetlenséggel terhes düh kerítette hatalmába. Mintha valami homályos tükörben nézte volna, úgy látta az apja konok arcát, s mögötte a fiát, akiére máris kiülni készült a mohó érdeklődés. Persze, most majd következik a szemrehányó „mi volt azzal a kutyával, apa?“, meg a „miért nem tettél eddig említést róla?“. Úristen, hát ennek már sohasem lesz vége?

– Mert a kutyáról azért mégsem volna szabad egészen megfeledkezni – folytatta makacsul az öregember, színtelen hangon maga elé teregetve a szavakat, mint aki egy elkezdett, majd félredobott régi történet szálait szövögeti. – Legalább mi ne feledkezzünk meg egészen róla.

– Az isten áldja meg, apám – a férfi most már nem tudta leplezni ingerültségét –, több mint negyven éve vége a háborúnak!

– Akkor is vége volt már. Igaz, csak pár hete lett vége. – Az öregember hirtelen elhallgatott.

Ültek a tanyaudvari asztalnál, fejük felett az öreg diófa meddő ágait hintáztatta végtelen türelemmel a szél. Nézték egymást, fürkésztek egymás tekintetét, arcvonását, mozdulatát, gondolatát, jó ideig egyikük sem szólt. Hogy hasonlítunk egymáshoz, gondolta a férfi, s nem vette észre, hogy kesernyés mosolyféle ül ki az arcára. Én az apámhoz, a gyerek énhozzám, és ha néhány év múlva neki is fia születik, az meg majd őhozzá. Meddig növekszik még, meddig hosszabbodik, súlyosodik ez a lánc, mikor pattan már el végérvényesen egy szem? Behunyta a szemét, s leeresztett szemhéja mélyvörös vetítövásznán ugrálva, meg-megakadva, majd újra szaladva máris megjelentek a képek. Peregtek megállíthatatlanul. Amilyen megállíthatatlanul a katonák jöttek előre ezeken a képeken: jöttek a kerten át, csizmájuk, bakancsuk, bocskoruk alatt ropogtak a letöredezett gyümölcsfaágak. Heten vagy nyolcan voltak – nem volt rá idő pontosan megszámolni őket –, közülük ketten civilben, de ezeknek is puska lógott a vállukon. Erre tartottak, egyenest a diófa felé.

– Nem értelek, apa, miért torkolod le öregapát – hozta vissza a mostani tanyaudvarba fia hangja. – Én bizony nagyon is kíváncsi vagyok erre a kutya-históriára.

– Meg sem említetted sosem a gyerekeknek? – kérdezte az öregember, s most egyenest a fia szemébe nézett. – Egyetlen szóval sem említetted? Hogyan tudta ezt ennyi ideig kibírni?

– De hát minek említettem volna: több mint negyven éve vége a háborúnak – mondta a férfi. – El is felejthettem közben.

Belül meg arra gondolt, hogy mégsem volt okos dolog kihozni a gyereket ide a tanyaára. Több mint egy éve nem járt kinn: mióta elkezdett embe-
resedni. Gyerekkorában heteket töltött el itt a nagyszülei tanyáján, amely jó hosszú ideig az ő tanyája is volt, de mióta az öreg egyedül maradt – teljesen megcsontosodott és megkeseredett –, nem szívesen engedte ki hozzá. Inkább őt próbálta beédesgetni magukhoz a városba, ami elmagányosodásának első hónapjaiban valahogy még sikerült, sőt akkor az is szóba került, hogy az öreg eladja a tanyát, és hozzájuk költözik, de aztán váratlanul begubózott – mit begubózott: kemény csonthéjból vont kerítést maga köré –, s ettől kezdve egyre ritkábban találkoztak. Ő még csak ki-kinézett hozzá, néha a felesége is vele jött, de a gyereket már nem szívesen engedte ki. Nem akarta, hogy mindenfélével telebeszélje a fejét. Ha ők az asszonnyal ki is autóztak hétvégeken, csak napközben maradtak, estére mindig visszamentek a városba. Nemigen tudtak magukkal mit kezdeni itt a tanyán: kínosan unatkoztak. Az apja pedig egyáltalán nem igyekezett, hogy szórakoztassa vagy netalán marasztalja őket, hogy elviselhetőbbé tegye számukra az ittlétet: csak ült moccanástalan

a nagy diófa alatt, enyhén reszkető fejjel bámult a régi kerítés nélkül maradt gazos kert vége felé, el a végtelen szántások irányába, vagy szóttanul járt-kelt a kopár tanyaúdváron, etette-itatta csekély számú megmaradt jószágát. Hetvenhat évesen sem szorult a segítségükre, de még csak meg sem engedte, hogy hozzányúljanak valamihez. Hosszú idő után most történt meg először, hogy a gyereket is magával hozta, sőt nemcsak hogy magával hozta, hanem előző éjjel kinn is aludtak a tanyán. Ki tudja, milyen hosszú idő után először. Az öreg viselkedésén nem tapasztalt semmiféle változást, ugyanúgy üldögélt a nagy diófa alatt, mint korábban bármikor, ugyanolyan szóttanul járt-kelt az udváron, most, a reggeli után azonban, alighogy kiültek ide, mindjárt előhozakodott a kutyával. Úristen, mikor fogja már elfelejteni, mikor lesz ennek egyszer vége? Nem, a katonák nem álltak meg a kertkapunál: a legelől jövő egyetlen határozott mozdulattal betaszította, s jöttek megállíthatatlanul a fiatal diófa felé, amely alatt az apjával álltak; behorpadt oldalú vasvödörből talán éppen a tövét locsolgatták, hogy minél előbb termőre forduljon. A katonák hadarva, hangosan beszéltek, többen is egyszerre, egyetlen szavukat sem értette. Aztán lökdödni kezdték az apját, az egyik puskatussal mellbe is taszította. Ekkor sikoltott föl az anyja a gangajtóban, s bizonyára ekkor kezdett el sírni ő is: a lefutó könnyek nyoma most is itt ég az arcán. Azóta megtanult befelé sírni, ha fuldokolva is, lenyelni könnyeit, senki ne szánakozzék rajta, de akkor úgy folyt a könnye, mintha soha nem akart volna elapadni. A katonák ránéztek, aztán egymásra, s mintha valamelyest elbizonytalanodtak volna. Az egyik még egyszer mellbe taszította az apját, de most már csak nyitott tenyérrel, nem puskatussal – már-már barátságosan –, valamit még mondtak neki, már nem annyira kiabálva és kevésbé hadarva, mint előbb, aztán váratlanul sarkon fordultak, s amerről jöttek, a kerten át, elcsörtettek a szántások felé. Egyenruhájuk átható naftalinszaga ott maradt a levegőben. Már a kertkapunál jártak, amikor valahonnan, talán a góré vagy az ól irányából egészen véletlenül elősomfordált a Bogár, akit az apja kölyökkutyaként szedett föl valahol a határban, talán azért nőtt annyira a szívéhez, s a farkát behúzza, szaglászva elindult a katonák nyomába. Sohase hitte volna, hogy ennyire fülsiketítő hangja legyen a katonapuskának, és hogy egyetlen lövéssel meg lehessen ölni egy ilyen életrevaló kutyát. Az apja földből kimeredő egyenes alakját már sohasem lehet elfeledni, ahogy állt ott a kutya szánalmasan összezsugorodott teteme fölött, „talán ha megkötve tartom”, motyogta, „talán ha kötve van, nem lövik agyon”, s az anyja kéztördeléses szífogását: „Jó, hogy nem minket, ez vigasztaljon.”

A férfi nézte az apját, nézte a fiát; hogy hasonlítunk egymáshoz, gondolta megint, hangosan meg ezt mondta:

– El is felejthettem közben. Miért ne felejthettem volna el: negyven év igen nagy idő. Én pedig még egészen gyerek voltam akkor.

Útek az udvari asztalnál, fejük felett változatlan türelemmel hintáztatta a szél az öreg diófa meddő ágait. Nézték egymást, fürkészték egymás tekintetét, arcvonását, mozdulatát, gondolatát, jó ideig egyikük sem szólt. Ekkor észrevették a katonákat, ahogy jönnek a gazlepte, kerítés nélkül maradt kerten át, csizmájuk, bakancsuk, bocskoruk alatt ropognak a letöredezett gyümölcsfaágak. Heten vagy nyolcan lehetnek – nem maradt rá idő pontosan megszámlolni őket –, közülük ketten civilben, de ezeknek is puska lógott a vállukon. Erre tartottak, egyenest az öreg diófa felé. A gyerek eszmélt először: minden sietség nélkül fölállt, s elindult a belső udvar irányába.

– Megyek, megkötöm a kutyát – szólt nekik vissza.

A férfi gyomra görcsbe rándult, mondani akart valamit, talán hogy „most mit kell hülyéskedned?”, vagy hogy „te is egészen meg vagy örülve”, de az apja elváltozott arcára nézett, s torkán akadt a szó.

A katonák pedig jöttek a kerten át, jöttek megállíthatatlanul.

MAGÁNBSZÉD

Kíváncsian, és bevallom, némi szorongással várom a kritikát a *Ketrecbál*ról, Dudás Károly kisregényéről, amelyet én nagy élvezettel olvastam. Nem egyszerre, mert ahhoz túl tömény próza ez énnekem, hanem apránként, oldalanként, vagy legföljebb fejezetenként, ha olykor magával ragadott a cselekmény sodra. És ott éreztem magam a bácskai tanyavilágban, időtlenségében és a mában, a magyar finitizmus szépséges élőképei között. Cirkusz, kocsmá és temető elmosódott határmezsgyéin, valami olyan duhaj reménytelenségben, hogy belefájdult a szívem. Amivel külön megörvendeztetett a *Ketrecbál*, az az író őszintesége. Hogy olyan eseményeket is érint, amelyeket a vajdasági magyar irodalom eddig óvatosan megkerült, de amitől persze az életből és az emlékekből nem tűntek el ezek az események. Az érdekeltekből, mint ebben az esetben, meg különösen nem. Miért? Mert önkényeskedő finánc meg furfangos parasztasszony éppúgy volt, mint beszolgáltatás, s a földön élő ember zúgolódása az adó ellen, ami már szinte hagyomány. És ő hagyja, hogy parasztjai nyíltan, olykor a kifakadás túlzásával beszéljenek róla. Az indulat erupciója hozzátartozik a drámai jelenetek sűrű légköréhez, s ha Dudás Károly nem hagyja elkenni, hanem kicsit talán még szaporítja is a féktelen kitöréseket, az mondjuk írói természet dolga, és hozzátartozik egy kicsit a magyar próza népi változatához. S épp itt érzem én Dudás Károly erejét: írásainak szinte folklorisztikai hitelében. Mert nem csak tartalomban, balladás hangvételében is lenyúlnak, érzésem szerint gyökerei az itteni magyar élet mélységeibe. Magó

Gellért „idegenbe szakadt honfitársunk” látogatása csak alkalom a közelmúlt újraéléséhez, a cirkusz meg ellenpont, játék és ürügy. És az az alkalomteremtő tényező, amelyhez talán a Tanyaszínház vándorútjain merítette ihletét az író. És egyben dementi a fentiekhez, mert Pávaszem kisasszony meg Vitéz László megjelenése bábszínházzá alakítja időnként ezt a nehéz paraszti életet. Hogy aztán majd az Engelmann lánnyal az egész bácskai földbirtokos világ árnyéka vetődjék rá, s a mesét a valóság fényével ragyogja be. Mindezt a kritika majd alaposabb elemzéssel fogja elmondani, ha nem is ért egyet mindazzal, amit itt mondtam. De remélhetőleg *salvus conductust ad* Dudás Károly kivételes epikai tehetségének. Legalább ezt szeretném remélni a hozzáértő kritikától, vagyis a fenntartás nélküli elismerést, miközben nem bánom, ha műfaji kérdéseket taglalnak a regénnyel kapcsolatban, és szerkezeti kulcsproblémákat feszegetnek. Csak azt ismerjék el, hogy kivételes produkció a *Ketrecbál*, Dudás Károly regénye.⁶

Herceg János

In: DUDÁS Károly 2010. *Ketrecbál. Regény.* (Klasszikusaink 3; Életjel Könyvek 139.) Életjel, Szabadka

⁶ HERCEG János 2010. Magánbeszéd [a védőborító hátoldalán]. In: Dudás Károly: *Ketrecbál. Regény.* (Klasszikusaink 3; Életjel Könyvek 139.) Életjel, Szabadka.

